

ВІДЗИВ

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора

Павленко Олени Олександрівни

на дисертаційне дослідження

Рахліса Вадима Леонідовича

**«ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
ПЕРЕМОВНИКІВ У НЕФОРМАЛЬНІЙ ОСВІТІ»,**

подане на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

***Актуальність теми наукової роботи та її зв'язок із галузевими
науковими програмами.***

Звернення В. Л. Рахліса до проблеми формування професійної компетентності перемовників у неформальній освіті пов'язане з тим, що у сучасному світі в умовах локальних та глобальних конфліктів, глобалізації економіки та інтеграційних процесів, що склалися, по-перше, існує попит на фахівців із сформованими компетентностями перемовника; а по-друге, саме неформальна освіта є тим середовищем, яке може запропонувати суспільству підготовку професійних перемовників, а також освітні послуги щодо формування професійних компетентностей перемовника у представників інших професій в якості додаткових компетентностей. Тому у фокус уваги дисертанта потрапив феномен «професійна компетентність перемовника» як характерний атрибут сьогодення, один з серйозних викликів для освіти в усьому світі, пов'язаний з широким спектром людської діяльності у процесі соціальної взаємодії та досягнення відповідних цілей. Ми погоджуємося з дисертантом, що існують суперечності, зокрема між фактичною наявністю перемовників як представників окремого виду діяльності, послуги яких

користуються попитом в багатьох сферах, та відсутністю в нормованої практики їх підготовки.

Ці глобальні виклики зумовили необхідність вироблення педагогічною наукою концептуальних підходів до проектування ефективного освітнього простору, що створює сприятливі умови для формування професійної компетентності майбутніх перемовників у неформальній освіті. З огляду на це актуальність теми дослідження **«Формування професійної компетентності майбутніх перемовників у неформальній освіті»**, яке визначається суспільними і педагогічними потребами сучасного розвитку, не викликає сумнівів.

Варто відзначити відповідність теми дисертаційного дослідження Вадима Леонідовича науковим дослідженням кафедри початкової, дошкільної і професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Сучасні освітньо-виховні технології в підготовці майбутніх учителів» (№0111U008876 від 26.10.2011).

Представлена до розгляду дисертація В. Л. Рахліса відповідає шифру спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти.

Здобувач переконливо доводить, що ознайомлення з вітчизняним та зарубіжним досвідом є актуальним у зв'язку з активізацією глобалізаційних та інтеграційних процесів в Україні. Ми погоджуємося з дисертантом, що такі особливості неформальної освіти, як гнучкість, спрямованість та вузькопрофільність контентного наповнення, можливості корегування термінів навчання, студентоцентрованість, можливість застосування особливих форм роботи цілком відповідають як завданням підготовки перемовників, так і суспільному замовленню, викликам сьогодення.

Зазначені чинники засвідчують, на нашу думку, педагогічну і суспільну актуальність дисертаційного дослідження В. Л. Рахліса, предметом якого обрано педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх перемовників у системі неформальної освіти.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Оцінка змісту та завершеності дисертації.

Аналіз дисертації В. Л. Рахліса свідчить про те, що структура дисертаційної роботи логічна, складається з трьох розділів, побудованих за проблемним принципом. Науковий апарат дисертації переважно коректний та відповідає меті й окресленим завданням роботи.

Заслуговує на увагу концептуальна ідея дослідження про те, що формування професійної компетентності перемовників в неформальній освіті може бути досягнуто шляхом впровадження визначених й обґрунтованих дисертантом педагогічних умов.

Надбанням педагогічної науки і практики є представлення автором у дисертації аналізу міжнародного досвіду підготовки фахівців з ведення переговорів. Як засвідчив текст дисертації, дослідник на основі вивчення доробків вітчизняних та зарубіжних учених представив науково обґрунтований підхід до аналізу теоретико-методологічних підходів щодо визначення сутності і структури професійної компетентності перемовників.

Ознайомлення з текстом дисертації засвідчило використання В. А. Рахлісом міждисциплінарного підходу до вивчення проблеми формування професійної компетентності перемовників у системі неформальної освіти. Авторське бачення процесу формування професійної компетентності перемовників полягає у застосуванні ідеї про те, що цілеспрямовані, спеціально розроблені педагогічні умови є передумовою успішного формування професійної компетентності перемовників в системі неформальної освіти.

Дисертаційне дослідження має достатній рівень практичної значущості, оскільки в ньому автор пропонує організаційне та навчально-методичне забезпечення реалізувати у вигляді розроблених і апробованих педагогічних умов формування професійної компетентності перемовників, структурно-

функціональної моделі фахової компетентності перемовника в умовах неформальної освіти, програми курсу «Перемовник: входження в професійний простір» та програми семінару-тренінгу «Розговорити та домовитися».

Наукову та практичну значущість мають результати дослідно-експериментальної роботи В.Л. Рахліса щодо експериментальної перевірки ефективності розроблених педагогічних умов і структурно-функціональної моделі фахової компетентності перемовника в умовах неформальної освіти. Заслуговує на увагу апробований інструментарій оцінювання (діагностування) професійної компетентності перемовників.

Результати дисертаційного дослідження В.Л. Рахліса базуються на достатній кількості вихідних даних. Ефективність проведеної експериментальної роботи підтверджено позитивною динамікою зростання рівня розвитку професійної компетентності перемовника в умовах неформальної освіти.

За результатами наукового дослідження автором також запропоновано рекомендації щодо розвитку професійної компетентності перемовника в умовах неформальної освіти.

Висновки до розділів та загальні висновки дослідження коректні, виважені, цілком відображають виконання завдань дослідження. Основний матеріал дисертації чітко структурований, викладений науковою мовою. Усі атрибути дослідження представлені на достатньому науково-методологічному рівні.

Нові факти, одержані здобувачем.

Найбільш суттєві наукові результати, особисто одержані здобувачем, на нашу думку, полягають у наступному:

– науковому обґрунтуванні, розробці та емпіричній перевірці педагогічних умов, спрямованих на формування професійної компетентності перемовника, а саме: *організація та мотивація фахової підготовки і*

практичної діяльності; забезпечення активного саморозвитку та самовдосконалення; упровадження міжпредметних зв'язків і реалізація всіх напрямів підготовки майбутнього фахівця;

– виокремленні та розкритті характеристик та складників фахової компетентності перемовника (*пов'язані із самоменеджментом та самоорганізацією; з відтворенням основної професійної діяльності; з передачею інформації та впливом; з міжособистісним спілкуванням та комунікацією*);

– обґрунтуванні можливості та доцільності цілеспрямованої підготовки перемовників з набуття ними професійної компетентності у неформальній освіті;

– уточненні змісту базового поняття дослідження «професійна компетентність перемовника»;

– подальшому розвитку теоретико-методичних засад формування професійної компетентності перемовника у неформальній освіті.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання.

Дисертаційне дослідження має достатній рівень практичної значущості, оскільки представлені у дисертації процес і результати дослідження можуть позитивно вплинути на розв'язання педагогічної проблеми формування професійної компетентності майбутніх перемовників в неформальній освіті у контексті актуальних соціальних потреб суспільства й сучасних викликів, таких як глобалізація, інтеграція, локальні, регіональні конфлікти тощо.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях.

Сформульована мета й визначені завдання дослідження реалізовано на теоретичному та практичному рівнях ґрунтовно й доказово. Основні результати дослідження знайшли відображення у 10 одноосібних і 2 колективних публікаціях дисертанта, зокрема у 5 статтях у наукових фахових виданнях України, що

входять до міжнародних наукометричних баз; в 1 колективній науковій праці, опублікованій англійською мовою у країні Європейського Союзу; у 6 публікаціях апробаційного характеру. Основні положення дисертаційної роботи здобувача представлені під час виступів на міжнародних і національних науково-комунікаційних заходах.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації. Аналіз структури й змісту автореферату дисертаційної роботи засвідчив його відповідність основним положенням дисертації і вимогам Міністерства освіти і науки України.

Дискусійні положення та зауваження.

А втім, вважаємо за доцільне висловити ряд рекомендацій, що можуть стати предметом конструктивної дискусії й сприяти подальшим дослідницьким пошукам дисертанта.

1. На нашу думку, дискусійним з огляду на сучасну культуру української мови є формулювання теми дисертаційного дослідження «Формування професійної компетентності майбутніх *перемовників* у неформальній освіті». Вважаємо, що у редакції «Формування професійної компетентності майбутніх *переговорників* у неформальній освіті» назва роботи була б більш відповідною до сучасного стану розвитку українознавства. Звичайно, слово ‘перемовник’ і ‘перемовини’ використовується в повсякденній практиці, що не викликає жодних питань, але в науковому освітньому дискурсі при формулюванні компетентностей майбутніх фахівців з переговорів адресація йде до офіційно-ділової мови, яка надає перевагу слову ‘переговори’. Зазначимо, що Академічний тлумачний словник (1970 – 1980) та Словник української мови в 11 томах, виданий Інститутом Мовознавства ім. О.О. Потебні (<https://slovnyk.ua/>) та державний портал української мови «portal.ua» тлумачать слово ‘перемóвини’ як те саме, що ‘розмови’ (том 6, 1975, с. 230). ‘Перемови’ – застаріле слово. Згідно культури української мови слова ‘перемо́ва’ та ‘перемовляти’ вже існували на початку ХХ ст. Слово

‘перемо́ва’ було синонімом до ‘переманювання’. Відповідно дієслово ‘перемовити’ мало таке саме значення — ‘переманювати’. Зауважимо, що у Словнику Б. Грінченка таке значення є першим, тобто основним. У словнику зафіксовано також: ‘говорити, перекинутися словами’ та ‘переказувати; передражнювати’. Отже, історично слова, похідним від яких стало ‘перемовини’, мали переважно негативну конотацію — ‘переманювання, пуста розмова, переказування, передражнювання’. Слово ‘перемовини’ на сьогодні є нейтральним, позбавленим експресивного відтінку. Проте стилістично воно обмежується публіцистичним та розмовним стилями. Офіційно-ділова мова надає перевагу слову ‘переговори’, однак вживання синоніма ‘перемовини’ не суперечить нормам сучасної ділової мови (<http://kulturamovny.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine70-25.pdf>). Ми за основу нашого твердження беремо думку Інституту Мовознавства ім. О.О. Потебні: сучасне слово – ‘Переговори’, яке «використовується у двох значеннях: 1) як розмова, бесіда з метою обмінятися думками або домовитися про що-небудь з кимсь; 2) для з’ясування планів сторін, укладення угоди» тощо (<https://slovnyk.ua/>), – більше відповідає сенсу дисертаційного дослідження та контексту практичної діяльності такого фахівця. Якщо ж апелювати до факту ймовірного введення професії «фахівець з переговорів», то для офіційно-ділової сфери більш відповідною буде назва професії *перегові́рник* (заст. *переговорник*) – *той, хто веде переговори* (за Великим тлумачним словником сучасної української мови та Всесвітнім словником української мови (uk.WorldwideDictionary.org), аніж *перемовник* - учасник переговорів (Орфографічний словник української мови, <http://www.rozum.org.ua/index.php?a=term&d=21&t=2260990>).

2. У завданні 3 передбачено розкрити сутність і структуру базового поняття дослідження «професійна компетентність перемовника» як представника інтегрованої професії (с. 28 дисертації, с. 3 автореферату), а втім відбулася певна плутанина в поняттях «професійна компетентність

перемовника» і «фахова компетентність перемовника». Дисертант розглядає ці поняття як тотожні – дає однакове визначення цим поняттям (с. 4, 7-8, 29, 206 дисертації; с. 4, 5, 8-9 автореферату).

Крім того, спірним є твердження дисертанта «...фахова компетентність перемовника, яка розуміється як сукупність фахових та загальних *знань та вмінь* (фахових та базових *компетентностей*), ...» (с. 4, 206 дисертації; с. 8 автореферату). Загально визнано, що до поняття компетентність входять такі складники, як знання та вміння, але ними сутність поняття не обмежується.

3. Дискусійним також є твердження автора щодо третьої педагогічної умови, яка визначена так: «... упровадження міжпредметних зв'язків і реалізація *всіх* напрямів підготовки майбутнього фахівця (с. 5, 158, 201, 207 дисертації; с. 4, 11, 16 автореферату). На нашу думку, в рамках одного дослідження *всі* напрями підготовки майбутнього фахівця можна лише експліцитно визначити, а не експериментально перевірити.

4. Уважаємо за доцільне в контексті досліджуваної проблематики надати як в дисертації, так і в авторефераті модель саме *формування* професійної компетентності перемовника, а не структурно-функціональну модель професійної компетентності (С. 182-183 дисертації, с. 12 автореферату).

5. Спірним, на наш погляд, є формулювання дисертантом твердження «...подальшого розвитку в дослідженні набули науково-теоретичні положення щодо особливостей формування професійних компетентностей в неформальній та *неперервній професійній* освіті». Ми вважаємо питання дискусійним, тому що поняття «неформальна освіта» та «неперервна професійна освіта» не є однопорядковими. Друге поняття є більш широким, а система неперервної професійної освіти включає в себе також і можливості неформальної освіти, що саме й було предметом даного дослідження. Особливості формування професійних компетентностей у неперервній професійній освіті в дисертаційному дослідженні згадувались, однак не досліджувались, що й не потребувалось, зважаючи на обрану тему.

6. Є зауваження технічного характеру (немає стильової уніфікації в оформленні списку використаних джерел (ГОСТ чи стиль АРА?) – С. 209-224), наявні прикрі лексичні, стилістичні та граматичні огріхи (с. 5, 11, 207 дисертації; с. 1, 16, 17, 18 автореферату;), зокрема й русизми (с. 182, 183 дисертації, с. 12 автореферату).

7. На безумовне схвалення заслуговує значний обсяг використаних джерел – 210 найменувань, із них 65 – це джерела іноземними мовами. А втім слід зазначити, що з нашої точки зору, у списку використаних джерел достатньо велика кількість робіт, у яких представлено наукові результати давніх років, наприклад, 1956 року (№ 152), 1968 (№ 149), 1980 (№ 123), 1986 (№ 162), 1989 (№ № 83), 1996 (№ 72), 1999 (№ 120) та ін. Проте, можна погодитися з автором, що значна кількість із зазначених праць відноситься до фундаментальних або довідникових видань, тому наукові доробки, описані в певній кількості першоджерел зберігають свою актуальність ще й на сьогодні.

Водночас, висловлені вище міркування торкаються лише окремих аспектів дисертаційної роботи і аж ніяк не знижують її якість. Актуальність представленого дослідження незаперечна. На наш погляд, наукові положення і рекомендації, сформульовані в дисертації, достатньо обґрунтовані. Поставлені завдання повністю вирішені. Усі наукові положення, висновки та рекомендації зв'язані змістом дисертації, а їх достовірність підтверджена обґрунтованими результатами.

Загальний висновок

1. Дисертаційна робота Рахліса Вадима Леонідовича «Формування професійної компетентності майбутніх перемовників у неформальній освіті» є самостійною, завершеною працею, в якій отримано науково обґрунтовані результати, що дають змогу вирішити актуальну педагогічну проблему формування професійної компетентності майбутніх перемовників у неформальній освіті у контексті соціальних потреб суспільства й сучасних

викликів, таких як глобалізація, інтеграція, локальні та регіональні конфлікти тощо.

Дисертаційна робота «Формування професійної компетентності майбутніх перемовників у неформальній освіті», її актуальність, зміст, обсяг та наукова новизна, теоретична та практична значущість, обґрунтованість наукових положень, вірогідність висновків, використані методи дослідження, якість оформлення та повнота викладу повністю відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24 липня 2013 року, а її автор Рахліс Вадим Леонідович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

**Доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри іноземної філології,
перекладу та професійної
мовної підготовки**

О.О. Павленко

підпис д.пед.н., проф. Павленко О.О.
засвідчує

Вчений секретар

**Університету митної справи та фінансів
кандидат наук з державного управління,
доцент**

09.04.2021р

Т.М. Брус